

УДК 338.48

Миронов Ю. Б.,

yuriy@myronov.com, ORCID ID: 0000-0002-9015-506X,

Researcher ID: E-9613-2019,

к.е.н., доц., доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ШЛЯХИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті розглядаються особливості функціонування індустрії туризму в Україні під час повномасштабної російсько-української війни. Відзначено, що війна стала важким випробуванням для туристичної галузі України, завдавши нещадного удару по туристичній галузі, яка тільки почала оговтуватися після років карантинних обмежень, фактично зупинивши туризм, похитнувши продовольчі, фінансові й енергетичні ринки. Проаналізовано основні перешкоди для нормального функціонування індустрії туризму в Україні. Разом з тим, визначено і можливості в туристичній сфері України. Після завершення збройного конфлікту виникне питання відновлення господарської діяльності у зонах післявоєнних дій, а також відновлення туристичної галузі на національному рівні. Запропоновано перспективні напрями відновлення індустрії туризму в Україні у повоєнний період, а саме: розвиток в'їзного та виїзного туризму; реновація інфраструктури туризму; якісне інституційне забезпечення туристичної діяльності; підвищення інтересу іноземних відвідувачів до меморіальних маршрутів та знакових місць повоєнного періоду; активізація маркетингової діяльності задля просування туристичного бренду України на зовнішніх ринках; розроблення якісних освітніх програм у сфері туризму й удосконалення існуючих та ін. Зазначається, що основою формування національної туристичної політики у післявоєнний період має стати деталізація важелів регіонального розвитку й державно-приватного партнерства. Плануючи відновлення післявоєнної індустрії туризму в Україні, слід також враховувати досвід інших країн у відновленні цієї галузі, які також постраждали внаслідок збройних конфліктів. Війна в Україні, безсумнівно, змусить всю туристичну галузь перебудовуватися, а після закінчення військових дій з'являться нові популярні туристичні об'єкти та дестинації. Визначено перспективні напрями подальших наукових досліджень у даному напрямі.*

Ключові слова: туризм, індустрія туризму, ринок туристичних послуг, туристична дестинація, туристична інфраструктура, війна, післявоєнний період.

Myronov Yu. B.,

yuriy@myronov.com, ORCID ID: 0000-0002-9015-506X,

Researcher ID: E-9613-2019,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel&Restaurant Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

WAYS OF UKRAINE'S TOURISM INDUSTRY POST-WAR RECOVERY

***Abstract.** The article examines the peculiarities of the functioning of the tourism industry in Ukraine during the Russian-Ukrainian war. It is noted that the war has become a difficult challenge for the tourism industry of Ukraine, which has just begun to recover after the quarantine restrictions years. The main obstacles to the normal functioning of the Ukraine's tourism industry are analyzed. At the same time, the opportunities in the tourism sector of Ukraine are identified. After the end of the armed conflict, the issue of economic activity restoration in the post-war zones, as well as the tourism industry restoration at the national level will arise. Prospective directions for the restoration of the Ukraine's tourism industry in the post-war period are proposed, namely: inbound and outbound tourism development; tourism infrastructure renovation; tourism activities institutional support; increasing the interest of foreign visitors to memorial routes and landmarks of the post-war period; marketing activities intensification to promote the Ukraine's tourism brand in foreign markets; educational programs in the field of tourism development and improvement of*

existing ones, etc. The basis of the national tourism policy formation in the post-war period should be the detailing of the levers of regional development and public-private partnership. When planning the post-war tourism industry restoration, we should also take into account the experience of other countries, which also suffered as a result of armed conflicts. The war in Ukraine will undoubtedly force the entire tourism industry to rebuild, and after the end of hostilities new popular tourist sites and destinations will appear. Promising directions for further research in this area are identified.

Keywords: tourism, tourism industry, tourism services market, tourist destination, tourism infrastructure, war, post-war period.

JEL Classification: H56, L83, Q34, Z32

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2023-71-09>

Постановка проблеми. З початку повномасштабної війни на території України різні обставини, у тому числі економічний занепад бізнесу, нездатність населення повноцінно працювати, моральні та психологічні потрясіння різко підкосили життєво важливу складову українського підприємництва. Війна, ракетні удари та бойові дії стали важким випробуванням і для туристичної галузі України. Війна фактично “зруйнувала” туризм, похитнула продовольчі, фінансові й енергетичні ринки, призвела до інфляції. Комерційний туризм на Сході, Півдні, а також і в центральній Україні майже повністю занепадає. З огляду на такі обставини питання відновлення індустрії туризму в Україні з акцентом на післявоєнний період є особливо значущими, що і визначає актуальність пропонованого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання функціонування індустрії туризму в Україні у кризових умовах та в часи збройних конфліктів досліджували такі науковці як С. Баженова, Ю. Пологовська, М. Бикова [1], А. Гаврилук [2], І. Журба, І. Несторишен, С. Матюх [3], А. Моца, С. Шевчук, Н. Середа [5], О. Носирев, Т. Деділова, І. Токар [6], О. Роїк, О. Недзвецька [7], А. Романова [8], Е. Сіра, І. Голубець, Ю. Безрученков [9] та ін.

Важливо зазначити, що у час повномасштабної війни тема українського туризму відійшла у наукових дослідженнях “на задній план”, але потреба якомога швидше перебудувати туризм із урахуванням нових загроз та викликів у зовнішньому та внутрішньому бізнес-середовищі залишається актуальною, тому все ж питання відновлення індустрії туризму в Україні вимагають наукового осмислення.

Постановка завдання. Метою дослідження є розроблення “дорожньої карти” післявоєнного відновлення індустрії туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Минулий 2022 рік став черговим, після пандемії коронавірусу COVID-19, викликом для туристичної галузі України. Війна завдала нещадного удару по туристичній галузі, яка тільки почала оговтуватися після років карантинних обмежень. Наразі важко провести комплексне оцінювання завданих війною збитків індустрії туризму загалом та туристичній

інфраструктурі зокрема. Тільки за перший місяць війни збитки українських компаній перевищили сумарні втрати за 2 роки пандемії [9, с. 156]. Бюджетні надходження від туристичної галузі за перші чотири місяці 2022 року скоротилися на 18 % порівняно з аналогічним періодом попереднього року, а загальна кількість платників податків, які займаються туризмом, скоротилася у середньому на 10 % (юридичних осіб – на 17 %, фізичних – на 7 %) [4, с. 178]. За даними Euromonitor International, світовий в’їзний туризм зазнав збитків через війну в Україні у 2022 році на \$6,9 млрд. [10] Експерти з гостинності відзначають падіння туристичних потоків у Єгипті та Туреччині на 60-70% у сезоні 2022 року та відзначають, що наслідки відчуватимуться мінімум 3 роки [9, с. 156].

Розглядаючи сучасний стан розвитку індустрії туризму в Україні, необхідно насамперед розглядати її як складну систему, на яку впливають внутрішні та зовнішні фактори. Особливу роль у формуванні індустрії туризму за таких умов відіграє економічна, політична та соціальна стабільність країни. Проблема політичної стабільності є актуальною, оскільки безпосередньо впливає на стан галузей економіки країни, головним чином туризму. Сьогоднішня нестабільна політична ситуація та бойові дії в Україні спричинили занепад ринку туристичних послуг. Туристичний бізнес в основному призупинив діяльність або ж тимчасово трансформувався в інші форми, включаючи надання транспортних послуг та волонтерство.

На думку А. Романової [8], саме політична ситуація в країні визначає всі інші динамічні чинники. Мілітаризація економіки, криза, політична нестабільність, значні коливання валютних курсів, ускладнення туристичних формальностей негативно впливають на туризм та національний туристичний імідж. Туристи уникають відвідань країни, де ведуться активні бойові дії, навіть якщо вони локалізовані в певному регіоні. Нездатність держави зупинити чи контролювати ворожі дії на своїй території негативно впливає на динаміку туристичних потоків як в’їзного, так і внутрішнього туризму.

Варто відзначити, що за умов воєнного стану основними перешкодами для нормального функціонування індустрії туризму в Україні є:

- глобальне скорочення в'їзних туристичних потоків через заборону авіапольотів в Україну, безпекові ризики перебування у різних регіонах України;

- значні uszkodження інфраструктури туризму, а саме: готелів, музеїв, театрів, історичних будівель тощо;

- обмеженість туристичної інформації;

- відтік інвестицій із українського ринку туристичних послуг;

- морально застаріла система категоризації готелів й інших закладів розміщення туристів;

- відсутність автоматизованої системи обліку туристичної статистики, за допомогою якої можна було б оцінити стан галузі, обсяги її доходів і витрат для формування національної туристичної політики.

Водночас основними можливостями у туристичній сфері в Україні є:

- формування нового іміджу України як держави європейської спільноти;

- використання глобального інформаційного простору, який у даний час переповнений новинами про Україну, для висвітлення післявоєнного туристичного потенціалу країни;

- розроблення інформаційно-комунікаційної стратегії, орієнтованої на міжнародний ринок туристичних послуг;

- забезпечення умов та розроблення механізмів залучення інвестицій у туристичну галузь країни;

- розроблення та впровадження цифрових технологій у сферу туристичного обслуговування;

- створення Фонду підтримки післявоєнного розвитку індустрії туризму в Україні.

Основою формування національної туристичної політики у післявоєнний період має стати деталізація важелів регіонального розвитку й державно-приватного партнерства. Застосування вказаних інструментів у галузі туризму забезпечить економічне відновлення не лише конкретних регіонів, а й економіки загалом. Підґрунтям такого партнерства повинна стати активна взаємодія між органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями, представниками бізнесу тощо.

Забезпечення сприятливих умов функціонування центральних органів державної влади задля відновлення та розвитку галузі туризму, створення належної транспортної та соціальної інфраструктури, розвиток національного туристичного продукту призведе до збільшення робочих місць, зростання обсягу податкових надходжень до держбюджету та розвитку територій. Передовий міжнародний досвід демонструє переваги національного співробітництва на різних рівнях. Також важливо сформувати ефективну нормативну базу для державно-приватного партнерства. Це сприятиме максимальній участі органів місцевого самоврядування та представників приватного підприємництва у розвитку туризму [3, с. 59-60].

Після завершення збройного конфлікту виникне питання відновлення господарської діяльності у зонах післявоєнних дій, а також відновлення

туристичної галузі на національному рівні. Вважаю за доцільне погодитися з думкою авторського колективу А. Моца, С. Шевчук, Н. Середи [5], котрі вбачають перспективними напрямками післявоєнного відновлення індустрії туризму в Україні такі:

1) розвиток активних видів туризму, таких як зелений, спортивний, медичний, діловий, освітній, а також військовий, воєнний, мілітарі-туризм;

2) підвищення зацікавленості іноземних туристів пам'ятками та знаковими місцями в Україні після війни;

3) розроблення та реалізація загальнонаціональних та міжнародних програм підтримання туристичного бізнесу;

4) поглиблення міжнаціональної взаємодії у сфері туризму;

5) розроблення нових технологій проектування та реалізації туристичних продуктів.

Задля забезпечення відновлення сфери туризму в Україні у повоєнний період також варто здійснювати:

1. Розвиток внутрішнього та в'їзного туризму (розроблення Національної маркетингової стратегії, зокрема для просування туристичного бренду України на зовнішніх ринках; популяризація України шляхом участі у міжнародних промоційних, культурних, виставкових заходах, розвиток багатомовних інформаційних туристичних веб-порталів, створення якісного рекламного та інформаційного контенту на різних європейських мовах, акцентованого на український туризм; розвиток інформаційно-туристичних центрів (ІТЦ); організація крупних всеукраїнських та міжнародних заходів (а саме: конференції, форуми, симпозиуми, виставки та ярмарки, фестивалі, концерти, спортивні змагання тощо); членство у міжнародних асоціаціях; розвиток соціального, інклюзивного туризму).

2. Реновацію туристичної інфраструктури (участь інвесторів у початковому процесі відновлювальних та реконструкційних робіт туристичної інфраструктури; надання пільгового/спрощеного фінансування для відновлення пошкодженої інфраструктури; розробка та реалізація планів розвитку туризму на територіях національних природних парків України; створення каталогів зруйнованих туристичних об'єктів; відновлення та введення в експлуатацію частково пошкоджених та зруйнованих туристичних об'єктів, реставрація пам'яток історії та культури).

3. Інституційне забезпечення туристичної діяльності (ухвалення Закону України "Про туризм" із урахуванням чинних норм директив ЄС; розроблення і реалізація Програми реабілітації та реінтеграції осіб, постраждалих внаслідок бойових дій в Україні (військовослужбовців, їхніх родин, внутрішньо переміщених осіб, жінок та дітей із тимчасово окупованих територій); удосконалення критеріїв класифікації готелів, утворення фондів розвитку туристичної галузі, впровадження інших механізмів залучення інвестицій для фінансування галузі, зокрема і краудфандінгу; розроблення якісних освітніх програм у сфері туризму й удосконалення існуючих).

На шляху до відновлення індустрії туризму в Україні варто також враховувати досвід інших країн (Хорватії, Ізраїлю, Єгипту, Боснії та Герцеговини та ін.) [2], які також перебували у кризовому та постконфліктному стані, були зруйновані під час воєн, а зараз успішно розвиваються у сфері туризму. Війна в Україні, безсумнівно, змусить всю туристичну галузь перебудовуватися, а після закінчення військових дій з'являться нові популярні туристичні об'єкти та дестинації.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Війна стала великою трагедією в житті народу України, окрім того, вона вплинула і на світову економіку та світовий ринок туристичних послуг. Потрясіння, викликані збройним конфліктом, порушили нормальне існування індустрії туризму, але навіть під час війни галузь туризму не перестала повністю функціонувати.

Підсумовуючи результати дослідження, варто зазначити, що перспективними шляхами післявоєнного відновлення індустрії туризму в Україні є: розвиток насамперед в'їзного та внутрішнього туризму; реновація інфраструктури туризму; якісне інституційне забезпечення туристичної діяльності; підвищення інтересу іноземних відвідувачів до меморіальних маршрутів та знакових місць повоєнного періоду; активізація маркетингової діяльності задля просування туристичного бренду України на зовнішніх ринках; розроблення якісних освітніх програм у сфері туризму й удосконалення існуючих та ін. Плануючи відновлення післявоєнної індустрії туризму в Україні, слід також враховувати досвід інших країн у відновленні цієї галузі, які також постраждали внаслідок збройних конфліктів.

Перспективним для подальших досліджень є розроблення теоретико-методологічного забезпечення задля формування локальних та регіональних програм післявоєнного розвитку туристичної галузі, створення методології відновлення рекреаційного, історико-культурного та туристичного потенціалу, підвищення туристичної атрактивності України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баженова С., Пологовська Ю., Бикова М. Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі. *Наукові перспективи*. 2022. № 5 (23). С. 168-180. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5\(23\)-168-180](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5(23)-168-180).
2. Гаврилюк А. М. Міжнародний досвід розвитку туризму в умовах війни та поствоєнний період. *Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації* : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14-15 квітня 2022 р.). Київ : КНУКІМ, 2022. 294 с. С. 93-95. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/gavryljuk7.htm.
3. Журба І., Несторишен І., Матюх С. Реалізація державної туристичної політики в контексті регіонального розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 4. С. 51-61. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-9>.

4. Кайль О. О., Юхновська Ю. О. Розвиток туристичної галузі в Україні під час воєнного стану. *Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25 листопада 2022 р.). Запоріжжя : НУ "Запорізька політехніка", 2022. 770 с. С. 177-179. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/kail.htm.

5. Моца А. А., Шевчук С. М., Серета Н. М. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 41. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31>.

6. Носирев О., Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 1 (26). С. 55-68. URL: <https://doi.org/10.33108/sepd2022.01.055>.

7. Роїк О. Р., Недзвецька О. В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2022. Вип. 46. С. 11-15. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2022-46-2>.

8. Романова А. А. Управління розвитком туристичної сфери в умовах збройних конфліктів. *Modern Economics*. 2018. № 9. С. 93-104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2018_9_14.

9. Сіра Е. О., Голубець І. М., Безрученков Ю. В. Післявоєнне відновлення туризму в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 68. С. 155-158. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/68_2022/29.pdf.

10. Euromonitor International. URL: <https://www.euromonitor.com/>.

REFERENCES

1. Bazhenova S., Polohovska Yu. and Bykova M. (2022), Realiyi rozvytku turyzmu v Ukrayini na suchasnomu etapi, *Naukovi perspektyvy*, 5 (23), 168-180, available at: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5\(23\)-168-180](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5(23)-168-180).
2. Havrylyuk, A. M. (2022), Mizhnarodnyi dosvid rozvytku turyzmu v umovakh viyny ta postvoenyyny period, *Hostynnist, servis, turyzm: dosvid, problemy, innovatsii* : materialy IKh Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 14-15 kvitnia 2022 r.), 93-95, available at: https://tourlib.net/statti_ukr/gavryljuk7.htm.
3. Zhurba I., Nestoryshen I. and Matyukh S. (2022), Realizatsiya derzhavnoyi turystychnoyi polityky v konteksti rehionalnoho rozvytku, *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 4, 51-61, available at: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-9>.
4. Kail, O. O. and Yukhnovska, Yu. O. (2022), Rozvytok turystychnoyi haluzi v Ukrayini pid chas voyennoho stanu, *Svitovi dosyahnennya i suchasni tendentsii rozvytku turyzmu ta hotelno-restorannoho hospodarstva* : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Zaporizhzhia, 25 lystopada 2022 r.), 177-179, available at: https://tourlib.net/statti_ukr/kail.htm.

5. Motsa, A. A., Shevchuk, S. M. and Sereda, N. M. (2022), Perspektivy pislyavoyennoho vidnovlennya sfery turyzmu v Ukraini, *Ekonomika ta suspilstvo*, 41, available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31>.

6. Nosyryev O., Dedilova T. and Tokar I. (2022), Rozvytok turyzmu ta industriyi hostynnosti v stratehiyi postkonfliktnoho vidnovlennya ekonomiky Ukrainy, *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*, 1 (26), 55-68, available at: <https://doi.org/10.33108/sepd2022.01.055>.

7. Royik, O. R. and Nedzvetska, O. V. (2022), Shlyakhy rozvytku turystychnoyi sfery Ukrainy u voyennyi period, *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, 46, 11-15, available at: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2022-46-2>.

8. Romanova, A. A. (2018), Upravlinnya rozvytkom turystychnoyi sfery v umovakh zbroinykh konfliktiv, *Modern Economics*, 9, 93-104, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2018_9_14.

9. Sira, E. O., Holubets, I. M. and Bezruchenkov, Yu. V. (2022), Pislyavoyenne vidnovlennya turyzmu v Ukraini, *Infrastruktura rynku*, 68, 155-158, available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/68_2022/29.pdf.

10. Euromonitor International, available at: <https://www.euromonitor.com/>.

Стаття надійшла до редакції 21 січня 2023 року